ئەم شێعرانەم خوێندەوە … لەتیف بێوار

سەرەتا دەمەوێت ئاماژە بە وتەیەکی نەجات نوری بکەم دەربارەی هۆکاری وێرانبوونی شیعری هاوچەرخی کوردی لە وتەیەکدا دەڵێت: (وەکو چۆن ساڵانێك لەمەوبەر دەیان کەس خوویان دابووە شیعر نووسین، بەبێ هیچ بنەمایەکی ئەدەبی سەدان شیعری خراپ و ناکامڵیان خستە بەردەم خوێنەران، ئەم گروپە خۆیان لێبوو بە پاڵەوان و گوێیان بە هیچ کەس نەدەدا و ئاوڕێکیان لە رەخنە و ئەو قسەوباسانە نەدەدایەوە کە دەربارەی شیعرەکانیان دەکرا، تا بوونە هۆکاری داڕزانی شیعر و سەدان خوێنەریان لە شیعر تۆران و دوورخستەوە).

ئەمە حەقیقەتێکە ئەوانەی موتابەعەی دنیای وێران و شێلوی ئەدەبیاتی کوردی بکەن بە روونی هەستی پێدەکەن، بەڵام ئەی چی بڵێین سەبارەت ئەو شاعیرانەی یان هەر لە بازنە کۆنەکانی شیعری خۆیاندا دەخولێنەوەو وەختانێك خوێنەرانێکیان هەبووە؟

دەبێ ئەوەش بگوترێت کە محەمەد عومەر عوسمان زۆر بوێرانە و وەك ئارسەر رامبۆ دوای ئەوەی زانی ئەوەی پێی بوو بۆ شیعر وتی و ئیتر هیچی تری نەنووسی، چونکە نەیویست لە بەهای ئەو جوانی و داهێنان و شێوازە دانسقەی خۆی دابەزێنێت.

بەڵام هەندێك جار شاعیرانێك هەن هەر دەبێت بنووسن و نایانەوێت لە جۆرەی شیعریی بوەستن ئەگەر ئەو جۆرانەش لە بەهای کارە پێشووەکانیان کەم بکاتەوەو دابەزێنێت، خۆ شیعر وەك وتاری رۆژنامەگەری نییە کە پێنووست بەدەستەوەگرت یەکسەر بنووسیت، بەڵکو زەمینەو خەیاڵ و سوبێکت و ئیلهام و کاتی دیاری کراوی گیان و خەیاڵ دەخوازێت.

کاتێك بۆ نموونە باسی شیعرەکانی ئۆستای جەلال بەرزنجی دەکەین حەماسەتی کەسانێك دەجوڵێت و دەڵێن ئەو سەردەمانێك جێی ئیلهامی ئێمە بووەو شیعری جوانی نووسیوە، هاوڕاتانم بەڵام ئێمە ئێستا باسی ئەو کاتە ناکەین، لەسەر کارەکانی ئەم دواییەی دەوەستین کە چۆن زمان تیایدا سادە دەبێتەوەو زۆر لە خۆکردنی پێوە دیار دەبێت بۆ دەربڕین، کە بەدەر لە هەوڵی جوانکاریی زمان و هونەرەکانی شیعرو نوێبوونەی وێنەی نایابی شیعریی دەنووسێت.

با دیقەت بدەین لە((نۆ شیعری کورت….)ی ئەم شاعیرەو ببینین چۆن زمانی رۆژانە زاڵ دەبێت بەسەر بابەتە سواوەکانی ناو کۆمەڵگاداو دوور دەکەوێتەوە لە زمانی باڵای شیعر:

....
کاکی سیاسیش،
هەروا لەسەر پشتی، نەتەوەیەکی دابەش بوو
لە ئاشی حزب لێ دەکات
....
ئەمە وێڕای ئەوەی کە زمانێکی سادەی نێو خەڵکە، هەرواش بابەتێکی کۆنی وتارەکانی ساڵانی نەوەدەکانە نەك زمانی شیعری پڕ ئیستاتیکاو داهێنان و نوێبوونەوە، ئایا شاعیر تاقەتی خۆماندووکردنی نەبووە بۆ دۆزینەوەی خوازەی نوێ بۆ دەربڕین؟ یان لەسەردەمی خێرادا ئەو دروشمە لە میدیاکان و لای نووسەران پەیڕەو دەکرێت کە دەڵێت (وتەی خوت بڵێ و بڕۆ).
یان لە کۆپلەیەکی تردا زۆر سادە ئاوات بە بستێ زەوی دەخوازێت و ناوی شیعری بەسەردا دەبڕێت و دەڵێت:
....
بە سەروەری،
لە سەر پارچە عاردێك بژیم
ئەوە خەونی باکیشم بووم
بردییە ژێر گڵ
....
نازانم وشەی (باکیشم) هەڵەی تایپە کە دەبوو (باوکیشم)بێت، یان مەبەستی لە وشەی (باك)ـە، وەک دەگوترێت (بێ باك لە شتێك)، بە هەرحاڵ ئەم شێوازە لە دەربڕین و ئەو وشەسازییە رەق و یەکدیویەدا و بابەتە سواوانە هیچ خزمەت بە رەوتی خودی هەوڵەکانی شاعیر ناکەن لە کۆن و نوێدا.
*** *** ***
دووەم شیعر کە دەمەوێت لەسەری بوەستم ؛ شیعری (زمانی باڵندەم دەزانی)یە، کە بە پێچەوانەی شیعرە کۆنەکانی شاعیر لەم شیعرەدا زۆر زمانێکی سادە بەکاردەهێنێت و هیچ لێکدانەوەیەکی تر لە پشت دالەکانی دەقەوە نییە جگە لەو مانا راستەوخۆیەی شاعیر لەم شیعرەدا کە(غەریبی شوێن دەکات)، کەواتە نامۆ بوونەکە نابەرجەستە نییە، یان فیکریی نییە، ئەگەر جاران وێنە شیعرەکانی تازە بوون و بابەتەکان جیاوازو پڕ جورئەت و سەرنجڕاکێش بوون، ئەوا لێرەدا زمان نزیك دەبێتەوە لە زمانی بەکارهێنانی رۆژانە، بۆ نموونە شاعیر لەوێ بیری خزم و کەسوکار دەکات و راستەوخۆ دەڵێت:
....
لەم وڵاتە
بچکۆلانە، کاسبەدا

که نازانێ دانیشتن و
سەیران و
تەمبەڵی چییە،
خزمم نییە..

....

جارێکی تر بە زمانێکی ناشیعریی؛ بابەتی سیاسی تێکەڵی دەق دەبێت و تیایدا بەهای ئیستاتیکاو ڕەوانبێژی دەق بە هێند ناگیرێت و دەڵێت:

....

وڵاتی منیش مەلیکی هەبوو
خۆ ئەگەر چی
ئەو بێ تاج بوو
بێ دەولەت بوو
بەلام مەلیکی کوردستانی ناو بوو
ئەو شێخ مەحمەدی حەفید بوو

....

لێرەدا بۆ تێگەشتن و ڕێچوون بە قوڵایی دەقدا خوێنەر پێویستی بە خۆ ماندووکردن نییەو خۆی لەبەردەم هیچ پرسیارێکی دەسەوسانکارو تییمی تازەو دیوی شاراوەی دەق دا نابینێتەوە تا بڵێت ئەمە هەوڵێکی جیاوازی شاعیرەو توانیویەتی برەو بە شێوازو جیاکاریەکانی شێعری خۆی بدات لە ئێستادا ، ئەو ڕاستەوخۆ دەریدەبڕیت و دەیڵێت کە:

بیری شێخی چێلی، ئەڵوەنی خانەقین، چاڤی لاند، ڕێواسی قەندیل، پارکی ئازادی، باباگورگور، گۆکەند، سەرچنار، هەناری هەڵەبجەو …..

دەکات و ڕانەهاتنی لە گەڵ دۆخی تازەدا وای لێدەکات بڵێت:

....

لەم وڵاتە ترش و تاڵ و مۆنەدا.
درەختی غەریبی هەر غەریبی دەگرێت.

....

ئەمە ئەگەر هەر شتێک دەربخات ئەوەمان پێ دەڵێت کە چەندێك ڕێزو ئاسوودەیی و مافەکان لە کلتووری یەکەمدا بۆ هاورەگەزەکانی فەراهەم هاتبوون، کەچی گەر سەرنج لە دەقە کۆنەکانی شاعیر بدەین دەبینین بە پێچەوانەوە ئەو دەیەوێت هەڵبێت لەو ناقۆڵاییانەی گوشاری دەروونی ئادەمیزاد لەو ژینگەیەدا زیاتر دەکەن:

لە شیعری (بەرد باشترە) ئاوها دێتە دووان:

□ ....

ئەمەوێ بەعەشق بڵێم خودا حافیز
بەرد باشترێکە لەمرۆڤ

....

هەروەها لە جێیەکی تریشدا دەڵێت:

....

من دەبێ خۆم بسمیل بکەم
ئاوی دەریاکان دەڕێژم بەسەر خۆما و
دەڵێم خوایە
وسڵی نیشتمانپەروەریم دەردەکەم!

....

لە کۆتایی ئەم بەشەدا حەز دەکەم ئاماژە بەو چاوپێکەوتنە ڕاشکاوەی شاعیر بکەم لە رۆژنامەی (رێژان) کە چەند بابەتێکی جوان زەق دەکاتەوەو تیشك دەخاتە سەر هەندێك لە ڕاستییە کان ئەگەر تاڵیش بن بۆ نموونە تیایدا دەڵێت:

(شاعێر ئێبێ سێیری دڵی خوێنێرێکانی بکا و لێ خۆی بپرسێ ئایا شێعرێکێم گێیشتووێ؟ کێ نێگێیشتووێ خواحافیز، واز ئێهێنم لێم بوارێ، نێ خۆم هیلاک ئێکێم و نێ گوێگرێکانم).

هەروەها لە جێگایەکی تری هەمان چاوپێکەوتندا سەبارەت هۆی ئاوڕدانەوەیەکی باشی خوێنەران لە شیعرەکانی پێشووی دەڵێت:

(من هێمیشێ لێ خۆم ئێپرسم ئێوانێی کێ شێعری منیان وێرگێڕاوێ و لێ شێعرم گوێ ئێگرن بۆ دوای چیا ئێگێڕێن؟ خۆ شاعێری لێ من باشتر زۆر هێیێ. لام وایێ کێ ئێوان بۆ دوای هێستی ژنانێ ئێگێڕێن ئێگینا شاعێری زۆر ناسک خێیاڵتر و باشترمان زۆرێ).

....

سێیەم شیعر کە دەمەوێت لەسەری بووەستم شیعری (سێبەرەکەت پەیت کە)یە، باسم لەوە نییەکە چۆن بابەتی ڕۆژنامەنووسی تاقەتی شیعریی ئەم شاعیرەی پروکاندووە، چۆن زمانی شیعریشی نزیك کردووەتەوە لە وتاری ڕۆژنامەگەریی، ئەوەی مەبەستمە بە شێوەیەکی شاوڵی بە ناخی ئەم شیعرەدا ڕۆبچین تا درێژکردنەوە ناپێویستە ئاسۆییەکانی بدۆزینەوە.

لە خوێندنەوەی وردی ئەم شیعرەدا درك بە نەبوونی ستراتیژییەتی بونیادی تۆکمەی دەق دەکەین کە چۆن شاعیر تووشی تێکەڵکردن و گەڕانەوە بۆ سەرەتاو لە سەرەتاش بۆ کۆتایی بووە، چەندان دێڕ لەو شیعرەدا زیادن و هیچ خزمەت بە هونەری لایەنە شێعرییەکان ناکەن، بگرە جارانێك زمان دەگۆڕدرێت بە زمانی وتاری ڕۆژنامەگەریی وەك ئەوەی شاعیر دەڵێت:

کەچی دەماغ بەرزەکان
هەموو شەوێك ئاهەنگ دەگێڕن/

ئەم شێوازە ڕاستەوخۆییەی دەربڕین ملی شیعر دەشکێنێت و سەرپێی

مامەڵەی شاعیر لەگەڵ زاراوەکاندا دەردەخات لە کاتی خوێندنەوەدا، هەروەها بازدان لە سەبجێکت و وێنە شیعری جوداوە بۆ یەکی تر بە روونی پەلەپروسکێی شاعیر بە تەواوکردنی ئەم شیعرەوە دەبینرێت، جگە لەوەی لە خۆ دووانی چەندان جارەی راستەوخۆ کەشی گشتی شیعرەکەی وێران کردووەو بە لابردنی هەمووشیان هیچ کاریگەرییەك لە شیعرەکەدا روونادات، بگرە پوختەتری دەکات وەك ئەوانەی شاعیر دەڵێت:

من ئێستا وەکو جاران نیم/

....

واناکەم لە خەیاڵمدا شتێك ون بێ

....

من دەوڵەمەندترین ماڵم لە مێرانە

....

هەروەها هەر بەم شێوەی دەقەکانی تری ئەم نووسینە، ئەم دەقەش بەرەو یەك ئاراستەیی مانا دەچێت و ئەوەی شاعیر وا دەزانێت جیاوازییەکەو گرێڵێدانێکی مانایە بەس بەکارهێنانی وشەی (بێ سێبەر) ە، کە بۆ کەسی مردوو بەکاردێت، بەڵام لە راستیدا ئەم هێمایە تازە نییەو لە ناوەڕاستەکانی سەدەی رابردووەوە لە فیلم و رۆمانەکاندا بەکارهاتووە، بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە زۆریی بەکارهێنانی وشەی (سێبەر)ە لەم دەقەدا کە دەگاتە هەشت کەڕەت.

لێرەدا بیری وتارێکی رۆژنامەگەریی شاعیرم کەوتەوە کە لەم دواییەدا دەربارەی رەخنە خوێندمەوە و هەستمکرد لێی تێناگەم ، ئیتر ئایا لەبەرئەوەیە نەتوانراوە وەك پێویست خاڵی مەبەت دابڕێژرێت و روون بکرێتەوە؟ یاخود تەرجەمەی حەرفییە؟ یان هەر ئەوەندەیە تێگەیشتنی شاعیر بۆ رەخنە کە لە وتاری (رەخنەو ئەویتر)دا دەربارەی رەخنە دەنووسێت : (بریتییە لە پشکنین و جیاکردنەوە لە رووی تیۆرییەوە…. رەخنە چەمکێکە بۆ هەر بابەت و چەمکێك لە هەموو بارەکاندا کە زیاتر لە مانایەك رەهەندێك وەربگرێت و لە رەهایەتی دوور بخرێتەوە، ئەمەش بریتییە لە فشاری دوو لایەنەی هەموو هەرێمە کۆمەڵایەتییەکان لە سەر یەکتر، لە لایەکی ترەوە پاسیڤی گشتی و کورتبینییەکە لە دۆخێکدا کە درك بە ناچۆری بابەت دەکرێت کە حاڵەتی نیگەتیڤ دروستدەکات)

گەر زیاتر لەم دەقە بدوێین، دەبینین بەرکەوتنمان دەبێت بۆ هەڵەی زمان و ماناش بەم جۆرە:

1- لە وڵاتەکانی کیشوەری ئاسیادا وڵاتی زۆر پێشکەوتووی تێدایە وەك یابان و چین و مالیزیاو سنگافورە، هەروەها بەرەو گەشەکردنی تێدایە وەك ئەندەنوسیاو کۆریاو وڵاتەکانی کەنداو و …. هەروەها

دواكەوتووشی تێدایە وەك بەنگلادیش و بۆرماو....تاد، كە هەموویان خاوەنی یەك كەلتورو جۆرە بیركردنەوە نین.

كەچی شاعیر گشتگیرییەك دەكات بۆ هەموو وڵاتە جۆراوجۆرەكانی ئاسیاو هەموو كەلتورەكان بەیەكچاو دەبینێت و دەیانكاتە رەمزی خۆدەرخستن و خۆ نمایشكردن، كە ئەمەش هەڵەیە و لەگەڵ واقیعدا یەكناگرێتەوە:

....

ئەگەر وەكو ئاسیاییەكان

لە ڕۆژگیراندا نمایشی خۆم بكەم و خۆم بدوێنم

پرسیاری ناماقوڵ ناكەم لە مێژووی خۆم

....

2- هەڵەیەكی تری زمانیی لەم شیعرەدا ئەم دێڕەیە:

من هیچ موڵكێك شك نابەم جگە لەمانە/

ماڵێك بچووك و چەند كتێبێكی بچووك و ....

مشتێ رازیانەی بچووك و چوارچێوەیەكی بچووك

یەك/ ڕازیانە خۆی بچووكە، ناكرێت بڵێین مشتێ ڕازیانەی بچووك، بەڵكو دەبو بینوسیایە:

مشتێكی بچووك ڕازیانە

دوو/ لە رووی ماناو لۆژیكەوە وا لەگەڵ پەیامی ڕۆشنبیردا یەكی دەگرتەوە ئەگەر هەموو شتەكانی تری بچووك بوونایە، بەڵام دەبوو كتێبخانەو پەڵتووك و پێنووس و چاویلكەو شتەكانی تری زۆرو گەورە بوونایە.

لە كۆتاییدا حەز دەكەم ئەوە بزانن تەنیا لە دیدگای شیعرەوە ئەم نووسینەم نووسیوەو هیچ كام لەو شاعیرە بەڕێزانەی لێرەدا لە شیعرەكانیان دواوم ناناسم و هیچ مەبەستێكی ترم نەبووە جگە لە خزمەتی خودی شیعر بەوەی لێی تێگەشتووم، ئیتر كاتیەتی هەموومان بابەتییانە مامەڵە لەگەڵ نووسینەكاندا بكەین و بە دوای (ناو) نەكەوین، ئایا نووسەر ناودارە یان نا؟ گرنگ ناوەڕۆك و رەهەندەكانی نوێبوونەوەو داهێنانە.

من دەستخۆشی لە هەموو شاعیرەكان دەكەم و هیوادارم دوور لە عەقڵییەتی باو ؛ چەندایەتی واز لیبێنن و چۆنایەتی برەو پێبدەن، تا هیچ نەبێت ئاستی گەندەڵبوون لە بواری شیعردا دابەزێنین.

ئەم قسەیەش دەكەم نەدەبوو بمكردایە بەڵام لەبەر خوێنەری سادەو كەمئاست دەیڵێم كە ئەم نووسینە لە شكۆی هیچ شاعیرێك كەم ناكاتەوەو بە كەس ناڵێت كە شاعیر نییە، بەڵام قسەمان لەسەر خودی ئەم دەقانەیە، لە لایەكی تر ئەگەری هەیە هەر ئەو جۆرە لە خوێنەر بڵێن ئەی لە كوێنەوە دوو رەوت نەبوون لە ناو شیعردا (شیعر بۆ

ژیان) و (شیعر بۆ شیعر) دەی با ئەم شیعرانە وا دابنێن بۆ ژیانن، بۆیە زمانی سادەو ڕاستەوخۆیان بەکارهێناوەو زۆر ماندوو نەبوون بە هونەرە شیعرییەکانەوە، منیش دەڵێم؛ بەڵام لەو حاڵەتەدا تەمەنی شیعرەکان کورت دەبێت.

ئێستا گەشتوومەتە قەناعەتێك نزیك لە بۆچوونەکەی ئەرستۆ کە ئەو سەبارەت شارستانییەتەکان باس دەکات، بەڵام من تایبەتی دەکەم بە شیاعیرانەوە کە هەر ڕاست دەردەچێت ، ئەو دەڵێ :

شارستانییش وەك تەمەنی مرۆڤ بەرەو لاوازی و مردن دەچێت، وەك چۆن مرۆڤ سەرەتا منداڵەو پاشان هەرزەکارو دواتر گەنج و کامڵ و پاشان پیرو بێتواناو دواتریش دەمرێت.

جا ئەمە بۆ توانای شیعر نووسینی باشی شاعیرانیش هەر ڕاستە، زۆربەی شاعیران قۆناغێك بووە توانیویانە زۆر باش بنووسن، بەڵام زۆر کەم شاعیر هەن لە سەراپای ژیانیاندا بتوانن بە هەمان جوانی و بەرزی و توانای لوتکەیانەوە شیعر بنووسن.